

Rozhodnutia o živote a o peniazoch: Doménové špecifikosti v efekte rámcovania

Matúš Konečný

Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK
Mlynské luhy 4, Bratislava
matus.konecny@savba.sk

Abstrakt

Pozitívne rámcované alternatívy vyvolávajú u ľudí voľby, ktoré sú averznejšie k riziku ako tie isté alternatívy rámcované negatívne. Zdá sa však, že viaceré modely, ktoré ho označujú za chybu v racionalite, zanedbávajú niektoré aspekty bežného používania jazyka. V experimente ($N = 979$) sme porovnávali interpretácie opisov istých alternatív v rozhodovacích úlohách v doménach ľudských životov a peňazí. Zistili sme, že časť ľudí pravdepodobne neinterpretuje rôzne rámcované alternatívy ako logicky ekvivalentné. Interpretácie v doméne peňazí majú asi o niečo bližšie k splneniu klasického očakávania ekvivalencie rámcov. Tieto "nepresnosti", ktoré so sebou prináša používanie jazyka však môžu umožniť cieľenú komunikáciu dodatočných významov.

1 Efekt rámcovania

Efekt rámcovania (framing effect) začal lákať pozornosť výskumníkov v oblasti usudzovania a rozhodovania od prvého pozorovania Tverským a Kahnemanom (1981). Jedným z najrozšírenejších typov úloh s riskantnou voľbou sú modifikácie problému s ázijskou chorobou (ADP - asian disease problem), ktorý bol použitý aj v pôvodnej štúdii.

Modifikované zadanie ADP:

Predstav si, že vypukla epidémia choroby, na ktorú v prípade, že nebude prijaté žiadne opatrenie, zahynie 600 ľudí.

Boli navrhnuté dve opatrenia na boj s chorobou. Presné dôsledky jednotlivých opatrení sú nasledovné. Ktoré z opatrení by si zvolil/a?

Zatiaľ ADP môže pôsobiť ako úplne nevinná úloha, však manipulácia opisného rámca alternatív vyvoláva predikovateľné zmeny vo voľbách. Ľudia častejšie volia riskantnú alternatívu, keď sú možnosti rámcované negatívne:

Opatrenie A: 400 ľudí zahynie.

Opatrenie B: 1/3 pravdepodobnosť, že zahynie 0 ľudí a 2/3 pravdepodobnosť, že zahynie 600 ľudí.

Keď sa teda ľudia rozhodujú medzi opatreniami A a B, majú tendenciu si vybrať riskantné opatrenie B. Preferencie mnohých sa však zmenia v prípade, ak majú na výber medzi "tými istými"¹ alternatívami, ktoré sú rámcované pozitívne:

Opatrenie C: 200 ľudí bude zachránených.

Opatrenie D: 1/3 pravdepodobnosť, že bude zachránených 600 ľudí a 2/3 pravdepodobnosť, že bude zachránených 0 ľudí.

Pri pozitívnom rámcovaní si ľudia častejšie vyberú isté opatrenie C a len malá proporcia ľudí uprednostní opatrenie D. Efektom rámcovania sa označuje práve toto obrátenie preferencií v závislosti od rámcovania alternatív.

Alternatívy prezentované z pohľadu ziskov (pozitívne rámcovanie) vyvolávajú u ľudí voľby, ktoré sú averznejšie k riziku ako keď sú im rovnaké alternatívy prezentované z pohľadu strát (negatívne rámcovanie). Popularita medzi výskumníkmi, ktorej sa tento fenomén teší, môže súvisieť s rozšírením významu pojmu "efekt rámcovania" na väčšiu množinu javov plynúcich z formulácií problémov posudzovaní a rozhodovaní. Označovanie odlišných javov rovnakou nálepkou —"efekt rámcovania"— vyústilo po dekádoch do istého zmätku.

Typológia, ktorá tento zmätok pomohla povšimnutiahodne upratať, rozlišuje základné kategórie efektov rámcovania – rámcovanie cieľov, atribútov a riskantných volieb (Levin, Schneider a Gaeth, 1998). Zdá sa pravdepodobné, že tieto tri typy sa odlišujú aj na úrovni kognitívneho spracovania. Najodlišnejším z trojice je azda rámcovanie cieľov, ktoré zostáva mimo záujmu nášho výskumu. Ostatné dva typy sú o niečo príbuznejšie, však stále signifikantne líšiac sa. Kým rámcovanie atribútov sa zameriava na hodnotenie, teda posudzovanie (napr. kvality mäsa, výsledkov projektov), rámcovanie riskantných volieb meria efekty po procese rozhodovania.

Efekt rámcovania je meta-analýzami overený efekt s bohatou minulosťou (Gambara a Piñon, 2005; Kühberger, 1998). Rámcovanie riskantných volieb patrí k najčastejšie skúmaným, spomedzi troch spomínaných typov efektu rámcovania. Prezentovaný výskum

---

1 Prečo boli použité úvodzovky sa dozviete ďalej.

adresuje otázky doménovej špecifickosti rámcovania riskantných volieb.

1.1 O životoch a peniazoch

Problém ázijskej choroby (ADP) bol v originálnom zadaní rozhodovacou úlohou v doméne ľudských životov. Nie je to pravidlom pri všetkých jeho modifikáciách, ale zachovanie domény životov je v publikáciách frekventované. Okrem spomínaného ADP, boli už aj v pôvodnom výskume Tverskeho a Kahnemana (1981) použité ďalšie úlohy. Zvyšné úlohy sa však týkali inej domény — peňazí.

Typickým príkladom rámcovania v peňažnej úlohe (gamble - GBL) je problém 3 s problémom 4, ktorý použili Tversky a Kahneman (1986, p. 256). Problém 3 je opisom peňažnej úlohy v pozitívnom rámci:

Predstav si, že si o \$300 bohatší ako dnes. Musíš si vybrať medzi:

A - istý zisk \$100

B - 50% šanca získať \$200 a 50% šanca získať nič

Pri tejto úlohe, podobne ako pri ADP, majú ľudia v pozitívnom rámcovaní tendenciu zvoliť si istý zisk. Samozrejme, úloha GBL má aj svoju negatívne rámcované alternatívy:

Predstav si, že si o \$500 bohatší ako dnes. Musíš si vybrať medzi:

C - istá strata \$100

D - 50% šanca stratiť nič a 50% šanca stratiť \$200

Pri tejto formulácii býva pozorované, už známe, obrátenie preferencií. Ľudia preferujú riskantnú možnosť D, napriek tomu, že finančné výsledky týchto možností sú úplne rovnaké, nezávisle od rámcovania.

Výskumníci nevenujú veľa pozornosti odlišnostiam medzi voľbami v úlohách ako ADP a GBL² a tieto úlohy bývajú chápané ako veľmi podobné. Domnievame sa však, že z pohľadu toho, ako jednotlivci interpretujú informácie, ktoré sú im v zadaní úlohy poskytnuté, môže mať rozdiel v doménach medzi úlohami ako GBL a ADP závažný vplyv. Cieľom nášho výskumu bolo adresovať otázky interpretácie zadaní úloh v doméne financií a v doméne ľudských životov.

1.2 O ekvivalencii rôzne rámcovaných alternatív

V úlohách ako ADP a GBL sa dajú rozlíšiť dve dimenzie ekvivalencie. Prvá dimenzia je medzi alternatívami, druhá medzi rámciami.

Z pohľadu teórie očakávanej hodnoty sú alternatívy A a B v úlohe GBL rovnaké. Istota získať \$100 má rovnakú očakávanú hodnotu ako 50%

² Niektoré odlišnosti medzi úlohami ADP a GBL sú adresované v napr. Huang a Wang, 2010; Wang, 1996.

pravdepodobnosť získať \$200³. Takže z normatívneho hľadiska by racionálny agent riadiaci sa teóriou očakávaného užitku nemal mať preferenciu medzi možnosťami A a B. Presne to isté platí medzi ľubovoľnými ostatnými párami alternatív ako v GBL, tak aj v ADP.

V našom výskume sa budeme zaujímať práve o druhú dimenziu ekvivalencie — medzi rámciami. Ako už bolo spomenuté, efekt rámcovania je zmena v preferenciách ľudí, ktorá sa pozoruje vo voľbách medzi "tými istými", ale odlišne formulovanými alternatívami. Rámcovanými pozitívne a negatívne. To, či ide o "tie isté" alternatívy, aj keď sú inak rámcované provokatívne spochybnilo McKenzie a Nelson (2003).

Klasicky sa predpokladá, že pri alternatíve A (v úlohe ADP) bude človek usudzovať logicky a teda očakávať, že zomrie 400 ľudí a zvyšných 200 nezomrie. Formulácia alternatívy však nehovorí presne, čo sa s tými 200 tajomnými ľuďmi stane. Nie je teda úplne špecifikovaná. Podobne je na tom, pochopiteľne, aj alternatíva C. Z výroku, že bude zachránených 200 ľudí by malo logicky vyplývať, že zvyšných 400 zomrie. Je zmysluplné očakávať od ľudí takýto úsudok? Je iný úsudok nelogický?

To, že rôzne rámcové alternatívy sú si navzájom logicky ekvivalentné je predpokladom argumentu, že efekt rámcovania je porušením pravidla deskriptívnej invariance racionálnej voľby. McKenzie (2004) navrhuje, že zmena preferencií v závislosti od rámcovania alternatív môže byť normatívne obhájiteľná. Argumentuje, že výber rámcovania správy jej tvorcom poskytuje relevantné informácie o frekvencii výskytu opisovaného javu. Napríklad spozorovali, že keď ľudia opisovali účinky medicínskej terapie, tak tí, ktorí tvorili správu si vyberali skôr pozitívny rámec, keď predchádzajúca terapia bola menej úspešná (McKenzie a Nelson, 2003). Takže keď prišlo k zlepšeniu, hovorili o počte zachránených životov. Keď prišlo k zhoršeniu, pozitívny rámec si volili menej. Takáto tendencia však bola nájdená aj na strane príjemcov správ. Len na základe rámcovania správy, mali ľudia sklony usudzovať na úspešnosti predchádzajúcich medicínskych terapií tým istým spôsobom (McKenzie a Nelson, 2003). Autori zistenie interpretujú tak, že z rámca "pretekajú" informácie, ktoré nie sú explicitne vyjadrené v správe samotnej, ale môžu byť užitočné. Pri bežnom používaní jazyka máme schopnosť a tendenciu týmto spôsobom informácie kódovať aj dekódovať.

Absencia úplnej špecifikácie istej alternatívy pri úlohách ako ADP môže viesť k tragickej zámene testovej situácie za bežnú jazykovú komunikáciu. Ľudia sa síce v laboratórnych podmienkach správajú inak ako v bežnom živote, ale prenos svojich jazykových návykov do laboratória nemôžeme vylúčiť.

³ Očakávaná hodnota alternatívy je sumou súčinov pravdepodobností jednotlivých možných výsledkov a ich hodnôt. Takže: $0,5 \times \$200 = 100$

Práve preto si myslíme, že bežné spôsoby používania jazyka ľuďmi by nemali byť vo výskume prehliadané.

Javí sa, že isté alternatívy pri ADP, nemusia byť ľuďmi vždy interpretované doslovne. Ako ukázal Mandel (2001), nezanedbateľná časť populácie môže interpretovať výsledok istej alternatívy pri ADP ako nejednoznačný. Po odpovedi na úlohy ADP nie sú všetci presvedčení, že ak prijmú isté opatrenie, tak nastanú presne opísané výsledky. Dá sa ale očakávať, že keď človek v úlohe GBL bude zvažovať alternatívu A, tak bude počítať so ziskom presne \$100, nie \$101 alebo \$99?

1.3 Súčasný výskum

Výskum je príspevkom k porozumeniu individuálnych interpretácií zadaní úloh frekventovane používaných na meranie efektu rámcovania — ADP a GBL. Rozširuje investigáciu Mandela (2001) na doménu peňazí a porovnáva subjektívne interpretácie istých alternatív v rámcovaných rozhodovacích úlohách. Cieľom výskumu je porovnať nejednoznačnosti interpretácie v rozhodovacích úlohách v doménach ľudských životov a peňazí.

Pri úlohe ADP bola očakávaná replikáciu predchádzajúcich pozorovaní. Pri interpretáciách alternatív v GBL úlohách je situácia menej zrejماً. Je možné, že istá alternatíva je interpretovaná rovnako nejednoznačne ako v prípade ADP. Však aj iné možnosti sú mysliteľné.

Doména rozhodovania môže pôsobiť ako nezanedbateľný kontextový kľúč pri interpretácii informácií poskytnutých v úlohe. Javí sa, že kontextové kľúče implikujúce presnosť eliminujú efekty rámcovania v úlohách typu ADP. Naopak, kontext asociovaný s nejednoznačnosťou prispieva k vzniku efektu rámcovania (Bless, Betsch a Franzen, 1998). Domnievame sa, že doména peňazí môže indukovať tendenciu interpretovať číselne informácie presnejšie ako pri informáciách o účinnosti opatrení na záchranu ľudských životov.

2 Metódy

2.1 Participanti

Regrutácia participantov prebiehala on-line v sociálnej sieti výskumníka. Participanti boli motivovaní k účasti na výskume obrázkom milej pandičky. Z celkového počtu $N = 979$, bolo 68% žien. Vek participantov sa pohyboval okolo $M = 28$ rokov, $SD = 7$.

2.2 Dizajn

Bol použitý 2 X 2 experimentálny dizajn. Rámec (pozitívny / negatívny) a úloha (ADP / GBL) boli manipulované medzi subjektmi v 4 experimentálnych skupinách.

2.3 Procedúra a materiály

Každý participant bol náhodne zaradený do jednej z experimentálnych skupín. Po súhlasení s účasťou, zadali základné demografické údaje. Nasledovala rozhodovacia úloha pre príslušnú experimentálnu skupinu. Úlohou, ktorá bola použitá pre doménu životov bola modifikovaná verzia problému ázijskej choroby (znenie v časti 1. Efekt rámcovania). Preformulovaním našej verzie ADP na doménu peňazí, sme vytvorili modifikovanú úlohu s finančnou hrou.

GBL - úloha s finančnou hrou:

Predstav si, že si práve dostal/a 600 euro. Nemôžeš si ich všetky len tak nechať. Máš na výber dve možnosti, čo s nimi spraviť. Ktorú z možností by si zvolil/a?

pozitívne rámcovanie:

Možnosť A: Nechať si 200 euro.

Možnosť B: Vložiť peniaze do hry s 1/3 pravdepodobnosťou nechať si 600 euro a 2/3 pravdepodobnosťou nechať si 0 euro.

negatívne rámcovanie:

Možnosť A: Stratíš 400 euro.

Možnosť B: Vložiť peniaze do hry s 1/3 pravdepodobnosťou, že stratíš 0 euro a 2/3 pravdepodobnosťou, že stratíš 600 euro.

Po zadaní voľby bola na novej obrazovke položená otázka na interpretáciu istej alternatívy. Otázka na interpretáciu bola prispôbena zneniam istých alternatív v jednotlivých experimentálnych skupinách. V nútenej voľbe mali participantí na výber z 3 možností.

Otázka na interpretáciu v skupine GBL v pozitívnom rámcovaní:

Ako ste si počas odpovedania na predchádzajúcu otázku vysvetlili následky Možnosti A? Informáciu "Možnosť A: Nechať si 200 euro." som vysvetlil/a tak, že:

- môže sa stať, že si nechám menej ako 200 euro
- nechám si presne 200 euro
- môže sa stať, že si nechám viac ako 200 euro

Po zodpovedaní na otázku na interpretáciu istej možnosti, bolo participantom umožnené požiadať o zaslanie výsledkov výskumu.

3 Výsledky

Prvým krokom analýzy bola overená prítomnosť efektu rámcovania. V ďalších častiach bola preskúmaná nejednoznačnosť interpretácie informácií v opisoch istých alternatív v rozhodovacích úlohách.

3.1 Efekt rámcovania

V sumárnych voľbách z oboch domén v si pozitívnom rámcovaní vybralo riskantnú alternatívu 35% participantov. Pri negatívnom rámcovaní sa prejavila o niečo vyššia ochota riskovať a riskantnú možnosť si zvolilo 58%. Sumárny efekt rámcovania bol skôr malý $\phi_c = ,235$, aj keď vysoko štatisticky významný $\chi^2(1) = 54,219$; $p < ,001$.

Efekt rámcovania bol o niečo väčší pri ADP, kde si v porovnaní so 49% v skupine s pozitívnym rámcovaním, až 77% vybralo riskantnú alternatívu pri negatívnom rámcovaní $\chi^2(1) = 39,993$; $p < ,001$; $\phi_c = ,283$. Pri úlohe GBL, bol medzi skupinami s rôznym rámcovaním rozdiel len 18 percentuálnych bodov. V prípade strát, si riskantnú možnosť vybralo 38% participantov. Efekt rámcovania bol však aj v tejto úlohe štatisticky významný $\chi^2(1) = 18,948$; $p < ,001$, hoc menší $\phi_c = ,200$.

Efekty rámcovania sa prejavili vo všetkých použitých úlohách. Prejavili sa malým až stredne veľkým priklonením preferencií k riskantným alternatív pri negatívnom rámcovaní.

3.2 Interpretácia istej alternatívy

Väčšina participantov si znenie istej alternatívy vo svojej úlohe interpretovala ako presnú informáciu. Iba 22% odpovedalo inak. 13,5% označilo, že istú alternatívu chápalo tak, že: ADP "môže sa stať, že bude zachránených viac ako 200 / zahynie viac ako 400 ľudí" alebo GBL "môže sa stať, že si nechám viac ako 200 / stratím viac ako 400 euro". Ostatných 8,5% si, práve naopak, myslelo, že skutočné výsledky by mohli byť kvantitatívne menšie ako boli výsledky deklarované v opise istej alternatívy.

interpretácia výsledku	úloha	
	ADP	GBL
< opis	11%	6%
= opis	72%	84%
> opis	17%	10%
N	506	473

Tab. 1: Proporcie presných a nepresných interpretácií výsledkov istých alternatív v jednotlivých úlohách

Naši participant si jednoznačnejšie interpretovali istú alternatívu pri úlohe GBL, kde až 84% označilo, že informácii o výsledku istej alternatívy rozumejú ako presnému číselnému údaju. Proporcía týchto interpretácií bola pri ADP o niečo nižšia — 72%. Obe interpretácie istej možnosti ako nie presnej informácie zvýšili svoju frekvenciu približne rovnako (Tab. 1). Interpretácie informácií spomenutých v istej alternatíve boli závislé od úlohy $\chi^2(2) = 19,399$; $p < ,001$. Pozorovaný rozdiel však nebol veľký $\phi_c = ,141$.

Interpretácie sa celkovo nejavili byť závislé na predtým realizovanej voľbe $\chi^2(2) = 0,262$; $p = ,877$. Nezávislosť od voľby nebola zamietnutá ani pri detailnejšej analýze v úlohe GBL $\chi^2(2) = 1,882$; $p = ,390$. Naopak, pri úlohe ADP, participant voliaci istú alternatívu, mali väčšiu tendenciu neinterpretovať ju ako presnú. Kým 76% tých, ktorí si zvolili riskantnú možnosť rozumelo istej možnosti ako presnému údaju, medzi participantmi voliacimi istú možnosť, ich bolo len 66%. Naše výsledky indikujú možný malý vzťah voľby s interpretáciou istej alternatívy $\chi^2(2) = 6,780$; $p = ,034$; $\phi_c = ,116$.

Napriek tomu, že isté alternatívy boli väčšinou interpretované ako presné informácie, dojem ich nejednoznačnosti bol celkom rozšírený. Pri úlohe GBL v doméne peňazí menej ako v ADS v doméne ľudských životov. Ako najviac nejednoznačná sa zdala informácia opísaná v istej alternatíve participantom, ktorí sa pre túto istú voľbu aj rozhodli.

4 Diskusia

Pri oboch úlohách sme pozorovali efekty rámcovania. V negatívnom rámcovaní sa prejavili silnejšie tendencie voliť riskantné alternatívy. Veľkosti efektov konzistentné s predchádzajúcimi experimentmi napovedajú, že v našom výskume sme pozorovali voľby typické pre použitý typ úloh.

V porovnaní s výsledkami Mandela (2001) sme našli o niečo menšie sklony interpretovať istú alternatívu ako nejednoznačnú. Takmer štvrtina, však, interpretovala opísané výsledky istej alternatívy ako nie presné číselné informácie. Toto pozorovanie napovedá, že vnímaná logická ekvivalencia rámcovaných opisov istých alternatív nemusí byť takou samozrejmou, za akú ju považuje napríklad prospektová teória. Zdá sa, že časť populácie by v prípade ohrozenia 600 ľudských životov nesúhlasila s tvrdením: "400 ľudí zomrie objektívne znamená presne to isté ako 200 ľudí bude zachránených."

Opisy istých alternatív v doméne peňazí boli interpretované o niečo presnejšie ako opisy v doméne ľudských životov. Zároveň, efekt rámcovania bol v doméne peňazí o niečo slabší ako v doméne životov. Navrhujeme, že nájdené rozdiely môžu súvisieť s úlohou kontextu pri interpretácii opisov alternatív. Ako už bolo spomenuté, indukcia kontextu exaktnosti prispieva k zmenšovaniu efektu rámcovania v riskantných voľbách (Bless a spol., 1998). Domnievame sa, že podobným procesom mohla presnejšia interpretácia výsledkov alternatív v doméne peňazí viesť k menším efektom rámcovania.

Porovnanie volieb v doméne peňazí v použitej úlohe s predchádzajúcimi výskumami nie je úplne priamočiare. Kvôli zachovaniu čo najväčšej miery zhody zadání úloh v doménach peňazí a životov sme pozmenili viacero aspektov úlohy s finančnou hrou oproti bežne používaným. Aj preto je problematické usudzovať, do akej miery môžu byť predchádzajúce

pozorovania efektu rámcovania v riskantných voľbách v doméne peňazí spájateľné s našimi zisteniami. Ako je viditeľné aj z porovnania pôvodného zadania úlohy typu GBL (pozri časť 1.1. O životoch a peniazoch) s úlohou použitou v našom výskume, vyhli sme sa medzi-rámcovým rozdielom v základnej získanej sume peňazí (initial endowment). Mnohé ďalšie výskumy v doméne peňazí sa v tomto aspekte líšia, čo môže komplikovať separovanie vplyvov variácií základných súm medzi rámcami od klasického efektu rámcovania.

Je však možné, že doména peňazí sama o sebe vedie k presnejšej interpretácii istých alternatív v rozhodovacích úlohách. Viacero indícií naznačuje, že práve interpretácia istej alternatívy úzko súvisí so vznikom efektu rámcovania (napr. Kühberger a Tanner, 2010; Mandel, 2001; McKenzie, 2004; Sher a McKenzie, 2006). Však, veľkosti efektov rámcovania v doméne peňazí a životov sú, podľa meta-analýz, prakticky rovnaké (Gambara a Piñon, 2005; Kühberger, 1998). Ak sa veľkosti efektov rámcovania medzi doménami podobajú, buď vznik efektu nesúvisí s interpretáciou istých alternatív, alebo k efektom rámcovania v rôznych doménach môžu prispievať čiastočne odlišné procesy. Výsledky nášho výskumu naznačujú, že nejednoznačnosť interpretácií môže byť odlišná v doménach peňazí a ľudských životov. Ďalšie skúmanie načrtnutých problémov môže prispieť k porozumeniu efektu rámcovania na úrovni kognitívnych procesov závislých a nezávislých od presnosti interpretácie opisov alternatív.

Jednou z hlavných motivácií súčasného výskumu bol záujem reflektovať jazykovú stránku výskumu rozhodovania a posudzovania, či v iných disciplínach, ktoré sú odkázané na subjekty interpretujúce inštrukcie podávané ľudským jazykom. Výskum efektu rámcovania sa zdá byť jednou z oblastí, kde mohli zvyky ľudí z bežnej komunikácie interferovať s úmyslami výskumníkov počas formulovania úloh. Napriek tomu, že sme sa v súčasnom výskume venovali práve otázkam interpretácie, naša otázka na interpretáciu bola niektorými ľuďmi pravdepodobne inak interpretovaná. V neštruktúrovaných rozhovoroch, iniciovanými participantmi, viacerí popísali nespokojnosť s možnosťami odpovedí. Javilo sa však, že dôvodom ich nespokojnosti bolo porozumenie otázke spôsobom, ktorý nebol výskumníkom úplne zamýšľaný. Aj preto veríme, že je pri pokusoch o psychologickú interpretáciu pozorovaní správania dôležité brať do úvahy spôsoby ako ľudia používajú jazyk. Reflexia týchto aspektov výskumu je dôležitá pri predchádzaní nedorozumení plynúcich z niekedy nebežného používania jazyka vo výskumných úlohách.

Pod'akovanie

Tento príspevok vznikol za podpory grantu Centrum excelentnosti SAV "Centrum strategických analýz" (CESTA) III/2/2011.

Literatúra

- Bless, H., Betsch, T. a Franzen, A. (1998). Framing the framing effect: The impact of context cues on solutions to the Asian disease problem. *European Journal of Social Psychology*. 29(1): 287–291.
- Gambara, H. a Piñon, A. (2005). A meta-analytic review of framing effect: Risky, attribute and goal framing. *Psicothema*. 17(2): 325–331.
- Huang, Y. a Wang, L. (2010). Sex differences in framing effects across task domain. *Personality and Individual Differences*. 48(5): 649–653.
- Kühberger, A. (1998). The influence of framing on risky decisions: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Making*. 75(1): 23–55.
- Kühberger, A. a Tanner, C. (2010). Risky choice framing: Task versions and a comparison of prospect theory and fuzzy-trace theory. *Journal of Behavioral Decision Making*. 23(3): 314–329.
- Levin, I. P., Schneider, S. a Gaeth, G. (1998). All Frames Are Not Created Equal: A Typology and Critical Analysis of Framing Effects. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 76(2): 149–188.
- Mandel, D. R. (2001). Gain-Loss Framing and Choice: Separating Outcome Formulations from Descriptor Formulations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 85(1): 56–76.
- McKenzie, C. R. M. (2004). Framing effects in inference tasks--and why they are normatively defensible. *Memory & Cognition*. 32(6): 874–85.
- McKenzie, C. R. M. a Nelson, J. D. (2003). What a speaker's choice of frame reveals: reference points, frame selection, and framing effects. *Psychonomic Bulletin & Review*. 10(3): 596–602.
- Sher, S. a McKenzie, C. R. M. (2006). Information leakage from logically equivalent frames. *Cognition*. 101(3): 467–94.
- Tversky, A. a Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*. 211(4481): 453–458.
- Tversky, A. a Kahneman, D. (1986). Rational choice and the framing of decisions. *Journal of Business*. 59(4): 251–278.
- Wang, X. T. (1996). Framing Effects: Dynamics and Task Domains. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 68(2): 145–57.